

невеликого числа зооморфних статуєток виділяється мініатюрна фігурка ведмедиці (рис.52, 1).

Розкопками 2001 р. суттєво поповнено тальянківську колекцію (майже 40 екз.) керамічних моделей саней. На цей раз знайдено 7 фрагментів полозів та кузовів, окремі з яких досить промовисто відтворюють давній вид транспортного засобу водочного типу (рис.53, 1). Автори розрізняють моделі саней двох груп: реалістичні, у яких відображений гідквдратний кузов з дошок-плах та полози з дерев'яних колод, і схематичні, що імітують кузова з лози або шкіри. Моделі останньої групи часом доповнювалися голівками бика/вола (с.61).

Щодо зрарядь праці, то на досліджуваному поселенні-гіганті й у 2001 році їх зібрано небагато: 2 крем'яних ножі, кілька рогово-кістяних та кам'яних інструментів і десятки глиняних відтяжок до ткацького верстату.

За описовою частиною археологічного матеріалу автори роблять важливі історичні узагальнення накопичених за 20-літній період вивчення даних про найбільше з поселень-гігантів трипільської культури і виходять на актуальні проблеми трипільства. Це стосується житлобудівництва і планування поселень, господарської діяльності у тогочасній еколого-географічній обстановці, їх соціальної організації. Завершується текстова частина рецензованої книжки аналізом проблеми виникнення поселень-гігантів трипільської культури. В.О.Круц, О.Г.Корвін-Піотровський та С.М.Рижов доходять висновку, що причини утворення велетенських селищ на рубежі IV-III тис. до н.е. не носять економічного характеру (протоміста), а пов'язані з концентрацією ранньоземлеробського населення в протистоянні з кочовими степовиками (с.92).

У додатках поміщено таблиці з описом остеологічного матеріалу, знайденого під час археологічних розкопок Тальянківської пам'ятки у 2000 та 2001 роках (визначення проводила О.В.Маркова).

Загалом, рецензована книжка - приклад швидкого введення до наукового обігу результатів широкомасштабних польових та лабораторних досліджень гігантського пізньотрипільського поселення Тальянки. Вона, незважаючи на незначні поліграфічні та орфографічні огріхи, пристойно видрукувана, має синхронний англійський текст, обширне україномовне резюме, яскраві ілюстрації. Усе це демонструє сучасний підхід до ведення археологічних досліджень. Книжка корисна як для археологів-спеціалістів, так і для тих, хто вивчає давню історію населення України.

О.В.Зінько

УКРАЇНА INCOGNITA /ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ Л. ІВШИНОЇ./- К., Факт, 2002 - 400с.

Рецензована книга - збірник публікацій з актуальних проблеми стародавньої, середньовічної, нової та новітньої історії України, опублікованих газетою "День" у 1997-2002 рр. Автори статей - історики, філософи, наукові співробітники інститутів історії, археології, філософії Національної академії наук України, журналісти намагались показати історію тисячолітньої боротьби українців за свободу й гідне життя, яка не повинна бути Terra incognita, бо це наша відповідальність перед нащадками, перед майбутнім. В умовах глобалізації світу необхідно зберегти індивідуальне, неповторне. Українці теж неповторні - зі своєю національною вдачею, культурою, мовою, минувиною. На думку упорядників видання, для того щоб після серії тяжких історичних потрясінь суспільство змогло відновити систему моральних координат, потрібна певна "гомеопатія", яка може бути здійснена через засвоєння уроків історичної пам'яті.

Книга має хронологічний порядок розміщення матеріалів. Перший розділ "Хвилі Евксинського понту. Віки античності" містить статті про народи, які заселяли Україну в добу античності. Автори нагадують багато в чому маловідомі широкій громадськості сторінки

історії півдня України в давнину, визначають внесок народів, які населяли цю територію, у скарбницю світової культури.

В наступному розділі "Юні літа народу: Княжа доба. "Темні віки": Орда, Литва" зібрані матеріали про найбільш дискусійні проблеми історії України княжої доби. Автори висловлюють свої думки та припущення щодо етногенезу слов'ян, таємниць Софії Київської, постязичного суспільства доби християнізації, початку кінця Золотої Орди. Одночасно показуються історії життя визначних постатей того часу: Ярослава Мудрого як дипломата та будівничого, а вже потім воїна; гуманізм великого полководця Володимира Мономаха; інтелектуала-християнина агіографа Нестора. Висловлюється цікава думка щодо ролі у формуванні української національної ідеї Дніпра-Славути, досі належним чином не поціновану дослідниками. В цьому плані є цікавою думка В. Рички, який стверджує, що у модерній суспільній свідомості Дніпро постає не тільки і не стільки як історико-географічна реальність, скільки виступає архетипально-знаковою моделлю України у її понад просторовому й позачасовому вимірах. Дніпро сполучав Русь-Україну в одне ціле й водночас роз'єднував цю цілісність, породжуючи різнобій регіональних ритмів історичного життя країни.

Героїчна козацька історія розглядається в розділі "Ще як були ми козаками". Інтерес викликає історія долі першого гетьмана України, засновника Запорозької Січі Дмитра Вишневецького. Історики завжди сперечалися ким був Д. Вишневецький? Чи литовським і московським найманцем і шукачем пригод, чи захисником України від ворогів? Автори доводять, що він був справжнім патріотом своєї землі, захисником православної віри, не зрадив її навіть під страшними тортуррами.

Привертає увагу і доля Петра Могили як екуменіста і просвітника, якому не завжди щастило отримати, на думку авторів, справедливі та чесні оцінки сучасників та нащадків. Увага акцентується на тому, що Петро Могила був велетень-патріот, який запліднив українську культуру на цілі віки вперед. Втрата його мала згубні наслідки для подальшої історії України, оскільки запропонована митрополитом ненасильницька альтернатива захисту православ'я реалізована не була.

Значна увага приділена історичним урокам, які є особливо актуальними на етапі становлення української державності. У відповідь на запитання: як подолати сучасні суперечності, автори пропонують розглянути унікальну, з цього погляду, добу Руїни (1657-1676 рр.), коли у справі державотворення неспроможною виявилася абсолютна більшість представників тогочасної еліти. Ніщо так не шкодить справі державотворення, як егоїзм панівної еліти, яка дбає винятково про власні інтереси.

Цікавими є журналістські дослідження про маловідомі сторінки козацької історії: карибських "козаків" та дніпровських "флібустьєрів", козаків-найманців на службі європейських держав та козаків-кондотьєрів Чехії та Моравії.

Наступні розділи: "До Полтави та після. ХУІІІ століття"; "Кайдани порвіте..." ХІХ століття; "Відродження нації. Початок ХХ століття" присвячені історії життя яскравих особистостей - як всесвітньо визнаних, так і маловідомих, - чий імена уславили Україну й нерозривно пов'язані з нею. Серед них: Іван Мазепа, Андрій Войнаровський, Спіфаній Славунецький, Феофан Прокопович, "український Моцарт" - Максим Березовський, Михайло Максимович, "всевидяще око" - Тарас Шевченко, загадковий Микола Костомаров, Михайло Драгоманов, "степовий Колумб" - Олександр Поль, Євген Чикаленко, Михайло Булгаков, Нестор Махно, Лев Троцький, Володимир Винниченко та інші.

Розділ "Знак серпа і молота. Україна радянська" містить статті про політичний терор в Україні - 20 - 50-ті рр. ХХ ст. Автори стверджують, що написання повноцінної історії політичного терору в Україні неможливе без серйозної наукової дискусії і навіть полеміки, у першу чергу концептуальної і методичної дискусії щодо історії України за доби комуністичного панування.

Розмаїття історичних подій останнього десятиліття показано в розділі "Майбутнє народжується сьогодні". На питання, що відбулося на початку 90-х рр., автори відповідають - антикомуністична, антирадянська революція, бо докорінна зміна власності і влади

називається революцією. Одночасно автори задають ще одне запитання: чому перші дві українські національні революції зазнали поразки, так і не зумівши наповнити створений ціною немислимих жертв "каркас" державності реальним позитивним змістом? Без відповіді на це "питання питань" годі й думати про розвиток політичної та економічної системи сучасної України.

Таким чином, видання "Україна Incoqrita" цінне підбором цікавих, малодосліджених сторінок української історії, дискусійних проблем, воно змушує мислити, шукати істину, породжує почуття гідності і гордості за український народ, його історію.

Ю.І.Поп

**СУЧАСНЕ ЧЕСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО. З. МАНСФЕЛЬДОВА, М. ТУЧЕК /КОЛЛ.
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ АН ЧР. - Прага, 2002. - 381 с.
SOUCASNA CESKA SPOLECNOST. Z. MANSFELDOVA, M. TUCEK fEDJ.
SOCIOLOGICKY USTAV AV £R. - Praha, 2002. - 381 s.**

Десятиліття падіння комуністичного режиму в Центральній Європі зокрема б чехословаччині, СТАЛО ПРИВОДОМ ДО РОЗДУМІВ ЧЕСЬКИХ ПУБЛІЦИСТІВ І ДОСЛІДНИКІВ Про 7Є. ЯКИХ є чеське суспільство після його радикальної трансформації. Більшість матеріалів на шо тему носить публіцистичний характер і вони не виділяються глибиною аналізу. Для таких ^радь притаманна суб'єктивність, однобокий характер.

Група чеських вчених із Соціологічного інституту АН ЧР зробила спроб) ааги критичний образ сучасного чеського суспільства у 18 статтях і розділах колективної прані „Сучасне чеське суспільство - соціологічне дослідження". В короткій рецензії немає можливості проаналізувати увесь матеріал монографії. Тому ми зупинимось лише на рисах трансформації, соціальної стратифікації і структурі сучасного чеського суспільства.

На основі сучасних емпіричних даних Я. Червенка спробував дати картину модернізації чеського суспільства 90-х років. Він підкреслює, що соціалізму в цьому суспільстві вже немає, але спадщина його ще надзвичайно сильна. Капіталістичні виробничі відносини утвердились, але зовсім не завдяки внутрішній чеській динаміці, а швидше всього під впливом і завдяки зовнішньому іноземному капіталу, порівняно швидкому входженню чеської економіки в економіку високорозвинutoї Західної Європи. Цьому сприяли, на думку Я. Червенки, специфічні чеські передумови. Як відомо, чеські історичні землі мають столітню індустріальну традицію, високу культуру праці населення, високу його освіченість, яка почалася ще в період реформації XV-XVI ст. До того ж чеське суспільство має давні традиції лібералізму, конфесійної толерантності, вплив церкви порівняно незначний. Тому перехід від комуністичного „пуританізму" до відкритого суспільства західного типу в Чехії був швидким і практично безболісним. Середнього громадянина Чехії не хвилює проблема абортів, високий відсоток розлучень, рівності гомосексуалів при укладенні шлюбів, так звана „вільна сім'я" (незарєєстрована), позашлюбні діти і т.д. Порівняно швидко засвоїли чехи інформаційну технологію, і чеське суспільство за десять років має всі риси модерного інформаційного суспільства.

В той же час інший автор Павел Махонин підкреслює, що Чехія ще далека від картини чистого капіталізму. В чеському суспільстві і психології чеха при всіх очевидних рисах соціальної нерівності ще сильні залишки зрівнювальних відносин чи то горезвісної соціалістичної „зрівнялівки". При цьому підкреслюється, що ці посткомуністичні затишки не перешкоджають розвитку нових класових відносин, які направлені на деформацію пост-капіталістичного неформаційного суспільства.

П. Махонін у своєму розділі приводить різючі факти залишкової „зрівнялівки". Так, працівники бюджетної сфери з відносно високим рівнем освіти, педагоги всіх рівнів, лікарі, працівники культурної і соціальної сфери при високій соціальній престижності їх професій,